

İŞ SAĞLIĞI VE GÜVENLİĞİ EĞİTİMİNİN SAĞLIK HİZMETLERİ ÖĞRENCİLERİNİN BİLGİ VE FARKINDALIKLARINA ETKİSİ

Dr. Öğr. Üyesi Bora REŞİTOĞLU¹
Dr. Öğr. Üyesi Özlen TUBAY BAĞDATOĞLU²
Dr. Öğr. Üyesi Leyla BAHAR³
Öğr. Gör. Sema ERDEN ERTÜRK⁴
Öğr. Gör. Sevinç APAYDIN⁵
Arş. Gör. Esra PEKOĞLU⁶

Özet

İş ortamından kaynaklanan ve kişinin sağlığını tehdit edecek birçok şey aslında önlenabilir özelliktedir. Bu alanda, İş Sağlığı ve Güvenliği (İSG) bilincinin oluşturulması temel unsurlardan biridir. Çalışmamızda, Mersin Üniversitesi Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksekokulu'nun (SHMYO) ikinci sınıfında verilen İSG eğitiminin, öğrencilerin İSG konusundaki bilgi ve farkındalıklarına etkisinin incelenmesi amaçlanmıştır. Araştırmanın evrenini 2016-2017 eğitim-öğretim yılında Mersin Üniversitesi SHMYO'da öğrenim gören 609 öğrenci, örneklemini 187'si erkek 320'si kız toplam 507 gönüllü öğrenci oluşturmuştur. Üçlü dereceli puanlama anahtarı kullanılarak toplam 19 soruluk bir anket formu birinci ve ikinci sınıf öğrencilerine uygulanmıştır ve Statistica ve Ki-Kare Testiyle değerlendirilmiştir. Öğrencilere sorulan "İSG dersi sayesinde işçi sağlığı ve güvenliği hakkında bilgilendirildim" (P:0,001), "Sağlık alanında çalışacağım için maruz kalabileceğim kaza ve hastalıklar hakkında bilgi sahibiyim" (P:0,001), "İş kazalarında uygulanabilecek ilkyardım uygulamaları hakkında bilgi sahibiyim" (P:0,001) ve benzeri sorulara verilen yanıtlar analiz edildiğinde; birinci ve ikinci sınıf öğrencileri arasında hemen hemen tüm sorularda istatistiksel olarak anlamlı fark saptanmıştır. Çalışmamızda birinci ve ikinci sınıf öğrencilerimizin sorulara verdiği cevaplardaki farklar, İSG eğitiminin, öğrencilerin İSG konusundaki bilgi birikimlerini arttırdığı ve tutumlarını olumlu yönde etkilediğini göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: : İş Sağlığı ve Güvenliği, Sağlık Hizmetleri, Tutum ve Farkındalık, Bilgi Düzeyi

THE EFFECT OF OCCUPATIONAL HEALTH AND SAFETY CLASSES IN HEALTH SERVICES ON STUDENT'S KNOWLEDGE AND AWARENESS

Abstract

Many things that originate in the business environment and threaten one's health are in fact preventable. Occupational Health and Safety (OHS) is one of the basic elements of establishment of consciousness in this area. The purpose of our study is to examine the effect of the OHS lesson given in the second year of Mersin University Health Services Vocational School on the knowledge and awareness of students. The universe of the research is 609 students who are studying at Mersin University HSVS in 2016-2017 academic year and the sample of the research; A total of 507 volunteer students, including 187 boys and 320 girls. A questionnaire of 19 questions of Triple scoring key was applied and evaluated with Statistica and Ki-Square Test. Students are asked; "I was informed about worker health and safety through the OHS course" (P: 0,001), "I have information about accidents and illnesses that I may be exposed to in the field of health" (P: 0,001), "I have information about first aid practices that can be applied in workplace accidents" (P: 0,001) and when answers to similar questions are analyzed; statistically significant differences were found among the first and second grade students in almost all the questions. In conclusion, the differences in answers to our questions by our first and second year students in our study indicate that OHS training increased students' knowledge of OHS and their attitudes positively.

Keywords: Occupational health and safety, Health services, Attitude and awareness, Knowledge level

Özgün Araştırma / Original Article

¹ Mersin University, Turkey, boraresitoglu@hotmail.com, ORCID ID: 0000-0003-2703-6831

² Mersin University, Turkey, otubay@gmail.com, ORCID ID: 0000-0002-3902-5286

³ Sorumlu yazar/Corresponding Author, Mersin University, Turkey, leylabahar@mersin.edu.tr, ORCID ID: Orcid.org/0000-0002-6910-6167.

⁴ Mersin University, Turkey, semaerden@yahoo.com, ORCID ID: 0000-0002-1988-8674

⁵ Mersin University, Turkey, sevincapaydin@gmail.com, ORCID ID: 0000-0002-7360-4230

⁶ Mersin University, Turkey, esrapekoglu@gmail.com ORCID ID: 0000-0002-5414-2392

I. GİRİŞ

Her yıl çok sayıda çalışan, rahatlıkla önlenilecek ve hukuki olarak da zorunlu engellenmesi gereken iş kazaları ve meslek hastalıkları nedeniyle yaşamını yitirmekte veya sakat kalmaktadır. Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO)'nün 2009'daki açıklamasına göre, günde yaklaşık 5 bin kişi iş kazaları ve meslek hastalıkları nedeniyle ölmektedir. Her yıl dünyada 270 milyon iş kazası gerçekleşmekte ve 160 milyon çalışanda iş kaynaklı hastalıklar görülmektedir (TMMOB,2016). İşyerlerinde İş Sağlığı ve Güvenliği'nin (İSG) sağlanabilmesi için öncelikle, toplumdaki her bireyin güvenli çalışma bilincini özümsemesi gereklidir. Yasalar ve İSG mevzuatında belirtilen alt düzenlemeler çok iyi yapılmış olsa dahi, ilgili tüm kişilerce yeterli bilincin oluşması çok önemlidir. Bu konuyla ilgili 6331 sayılı İş Sağlığı ve Güvenliği Kanununun amacı; işyerlerinde iş sağlığı ve güvenliğinin sağlanması ve mevcut sağlık ve güvenlik şartlarının iyileştirilmesi için; işveren ve çalışanların görev, yetki, sorumluluk, hak ve yükümlülüklerini düzenlemektir (Menteşe,2017; Korkmaz,2012).

Yine son dönemlerde, bir dizi kurumun gerçekleştirdiği İSG alanında daima gerekli olan, İSG faaliyetlerinin raporlanmasını ve yayınlanmasını sağlayan çalışmalara yer verilmektedir (McDaniel, 2016). Günlük yaşantısının çoğunu iş ortamında geçiren ve yaşamsal gereksinimlerinin büyük kısmını sağlamak için çalışan insanlar, kendilerine sağlıklı ve güvenli bir ortam sağlayan örgüt beklentisi içindedir (Tüzün,2007; Tokgöz,2013). Örgütün, çalışanlarının sağlık ve güvenliği için tedbir alma yükümlülüklerini yerine getirmeleri, çalışan memnuniyetinin temel oluşum nedenidir. Bu kapsamda, işverenlerden, personelin sağlık ve güvenliğini korumak amacıyla çeşitli faaliyetlerde bulunmaları beklenmektedir (Develioğlu,2012). İşverenlerin çalışan sağlığına yönelik sorumluluğu; çalışma ortamı ve koşullarının uygun hale getirilmesi, iş kazası ve meslek hastalıklarına karşı korunması, hastalık oluşturabilecek nedenlerin ortadan kaldırılması ve bu çalışmaların tümünün sistemli ve yöntemli biçimde yapılmasını kapsamaktadır. Bu anlamda iş güvenliğinin önemsenmesi ve fiziki şartların iyileştirilmesi, üzerinde durulan konular olmuştur (Karasakal,2016).

Dünyada ve ülkemizde meydana gelen iş kazaları ve meslek hastalıkları konusundaki çalışmalar incelendiğinde; iş kazası ve meslek hastalıklarına bağlı ölümler, sakatlıklar, maddi ve manevi kayıplar konunun kamu düzeni ve toplum açısından önemini göstermektedir. Ülkelerin sanayileşme ve işletme biçimleri, denetim mekanizmaları, istatistikleri ve İSG konusunda toplumun farkındalığı gibi faktörlere bağlı olarak iş kazaları ve meslek hastalıklarının sayısı, ülkelere göre farklılıklar göstermektedir. “Çalışanların İş Sağlığı ve Güvenliği Eğitimlerinin Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik” ile eğitimlerin yürütülmesine yönelik şartlar Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı tarafından belirlenmiştir (Doğan,2017). Temmuz 2016'da

Türkiye İstatistik Kurumu'nun (TÜİK) verilerine göre, haftalık çalışma süresi ortalama 46,7 saattir. Bu durumda insanlar haftalık olarak, yaklaşık yaşamlarının %28'ini çalışarak geçirmektedir. Yaşamın bu kadar büyük bir kısmının iş hayatında geçtiği göz önünde tutulacak olursa, çalışma ortamındaki şartların insan sağlığı üzerindeki etkisinin önemi anlaşılacaktır (TÜİK,2016).

Ülkemizde İSG kültürünün yaratılmasında ve düzenleyici-önleyici faaliyetler konusunda farkındalık oluşturulmasında eğitimin rolü büyüktür. Eğitim eksikliğinden kaynaklanan hatalar sonucunda her yıl çok sayıda iş kazaları meydana gelmektedir (Bilir,2016).

İSG eğitimlerinde; devlet, işveren ve çalışanların riskler, kazalar ve hastalıklar açısından aynı fikirleri paylaşmaları önemlidir. Bir yaşam biçimi haline gelmiş olan güvenlik kültürünün İSG ders müfredatı içerisinde işlenmesi gereklidir. Ayrıca, istatistiki sonuçlarla, dünyada ve Türkiye'de meydana gelen iş kazaları hakkında bilgiler verilerek İSG ilkelerinin ve risk değerlendirme yöntemlerinin önemini vurgulanması kritik değer taşır. İSG kanun, mevzuat, İSG alanında faaliyet gösteren ulusal ve uluslararası kuruluşlar ile konuyla ilgili hazırlanmış sözleşmeler doğrultusunda önleme ve koruma yöntemlerinin öğrenilmesi uygun olacaktır (Doğan,2017). İş hayatı boyunca karşılaşılabilecek olan, iş kazaları ve meslek hastalıkları açısından İSG eğitiminin önemi büyüktür.

Uluslararası kuruluşların ulusal mevzuatları oluşturmadaki liderliği ve İSG konusunun hayati önem taşıyor olması nedeniyle, mevzuatlarda İSG ile ilgili yeni düzenlemeler yapılmıştır. Son yıllarda, çalışanlar ve işverenlerde güvenlik bilinci ve önleme kültürünün gerekliliği belirginleşmiştir. Bu yeni anlayışta "İSG eğitimleri" uygulamadaki önemli yerini almıştır. Çünkü eğitim yolu ile öğrenilen bilgilerin uygulamaya konarak davranış değişikliğine gidilmesi, böylece İSG'ne ilişkin doğru davranış modellerinin ve farkındalığın oluşturulması sağlanabilecektir. Türkiye'nin ILO'ya üyeliği ve AB'ye üyelik sürecinde olması, İSG mevzuatında düzenlemeler yapılmasını zorunlu kılmıştır. İş Kanunu'nun 77. maddesinde "İşverenin İSG konusunda eğitim verme ve bilgilendirme yükümlülüğü" düzenlenmiştir. Bu maddenin gerekçesinde, sadece İSG önlemlerinin alınmasının yeterli olmadığı, aynı zamanda işverenin eğitim verme görevinin de bulunduğu üzerinde durulmaktadır. Ülkemizde, 7 Nisan 2004 tarihinde "Çalışanların İş Sağlığı ve Güvenliği Eğitimlerinin Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik" ile, verilecek eğitimin niteliğini, usul ve esaslarını belirleyen yönetmelik yürürlüğe girmiştir. Bu yönetmelik ile işverenlere, çalışanlarını sağlık ve güvenlik konusunda eğitime, bilgilendirme, izleme ve gerekli her tür önlemi alma zorunluluğu getirilmiştir (Kılıkış, 2012).

İSG eğitiminin olmadığı durumlarda, iş ve çalışma koşullarının oluşturacağı risklerden habersiz bir çalışan grubunun, iş kazaları ve meslek hastalıklarına maruziyet oranının yüksek olması kaçınılmaz olacaktır

Bu çalışmada, sağlık hizmetlerinde görev yapacak olan yüksekokul öğrencilerimizin, mesleki hayatlarında karşılaşılabilecekleri, iş kazaları ve meslek hastalıkları konusunda bilgi ve farkındalıklarını artırmak amacıyla, ders olarak verilen İSG eğitiminin öğrencilerimizde oluşturacağı sonuçların değerlendirilmesi hedeflenmiştir.

II. YÖNTEM

Çalışma Grubu Oluşturulması ve Verilerin Toplanması

Araştırmamız anket çalışması niteliğinde bir pilot çalışmadır. Araştırma grubunda gönüllülük esas olup, çalışmaya katılma zorunluluğu getirilmemiştir. Araştırmanın örneklemini 2016-2017 eğitim-öğretim yılında Mersin Üniversitesi Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksekokulundaki dokuz programın (Anestezi, Ameliyathane Hizmetleri, İlk ve Acil Yardım, Perfüzyon Teknikleri, Tıbbi Görüntüleme, Tıbbi Laboratuvar, Otopsi Yardımcılığı, Yaşlı Bakımı, Tıbbi Dökümantasyon ve Sekreterlik) birinci ve ikinci sınıfında okuyan toplam kayıtlı 609 öğrenciden; 187'si erkek 320'si kız olmak üzere 507 gönüllü öğrenci oluşturmuştur. Araştırmadaki örneklem sayısı popülasyona yakın bir sayıdır. Veriler öğrencilerin iş sağlığı ve güvenliği konusundaki bilgi ve tutumlarını göstermeyi amaçlayan üçlü dereceli puanlama anahtarı ile, 19 soruluk yüz-yüze anket tekniği kullanılarak toplanmıştır. Ankete yaş, cinsiyet ve lise mezuniyetini belirleyen demografik sorularda eklenmiştir. Verilerin değerlendirilmesinde İstatistiksel analiz yöntemlerini uygulamak için SPSS 22.0 ve Statistica 10.0 istatistik hesaplama programı kullanılmıştır ve Ki-Kare testi uygulanmıştır. Ankette sorular 3 bölüme ayrılmıştır ve her grup tablo şeklinde ifade edilmiştir:

Tablo 1: Demografik veriler, Tablo 2: 1. ve 2. sınıf öğrencilerinin İSG konusuna yönelik bilgilerinin karşılaştırılması, Tablo 3: 1. ve 2. sınıf öğrencilerinin uygulamaya yönelik tutum ve farkındalıklarının karşılaştırılması şeklinde verilmiştir.

II. BULGULAR

Tablo 1'deki demografik veriler incelendiğinde; lise mezuniyetine göre 1. sınıfların standart lise mezunu olanların katılımının (%42,2), meslek ve sağlık lisesi mezunlarına göre daha çok olduğu gözlemlenmiştir. 2. sınıflarda da aynı durum olduğu görülmüştür (%42,81). Kız öğrencilerin katılımı (%62), erkeklere göre (%37) daha çoktur, öğrencilerin yaş ortalamaları; 1. sınıflarda $19,76 \pm 1,954$, 2. sınıflarda $21,23 \pm 2,664$ bulunmuştur.

Tablo 1: Demografik veriler

	1. Sınıf	2. Sınıf
Lise mezuniyeti: n (%)		
Lise	96 (42,48)	128 (42,81)
Meslek lisesi	38 (16,81)	78 (26,09)
Sağlık Meslek Lisesi	92 (40,71)	93 (31,10)
Cinsiyet: n (%)		
Erkek	84 (37,17)	111 (37,12)
Kadın	142 (62,83)	188 (62,88)
Yaş : n (Mean±SD)	226 (19,76±1,954)	299(21,23±2,664)

1. ve 2. Sınıf öğrencilerinin anket sorularına yanıtlarının karşılaştırılması sonucu elde edilen istatistiki “p” değerleri Tablo 2 ve Tablo 3'te gösterilmiştir. Tablo 2. de; 1. ve 2. Sınıf öğrencilerinin İSG ile ilgili bilgilerine yönelik sonuçlarının karşılaştırılması yapılmıştır. “2.,3.,4.,5.,6., 8.,9., soruların değerlendirilmesi sonucunda 1.ve ikinci sınıf öğrencileri arasındaki fark, istatistiki olarak anlamlıdır ($p < 0,05$).

Tablo 3.'de; 1. ve 2. sınıf öğrencilerinin İSG konusundaki uygulamalara yönelik tutumlarının karşılaştırılması yapılmıştır. Bu sorularda, 1. ve 2. sınıf öğrencileri arasında daha az soruda anlamlı farklılık tesbit edilmiştir. 2, 6.,7., 9., 10. soruların numaraları verilerek, tabloya referans yapıldı. 1. ve 2. sınıflar açısından değerlendirilme sonuçları arasındaki fark anlamlı bulunmuştur. Bu konuyla ilgili olarak Tablo 3'deki diğer 6 soru için yanıtlar değerlendirildiğinde istatistiki olarak anlamlı fark bulunmamıştır.

Tablo 2: 1. ve 2. Sınıf öğrencilerinin İSG ile ilgili bilgilerine yönelik ölçek sonuçlarının karşılaştırılması	Katılmıyorum		Kararsız	Katılıyorum		p
	Sınıf	n (%)	n (%)	n (%)	n (%)	
1. İş sağlığı ve güvenliği iş hayatını doğrudan etkilemektedir.	1	5 (2,2)	20 (8,8)	201 (88,9)	0,647	
	2	9 (3)	21 (7)	269 (90)		
2. İş Sağlığı ve Güvenliği” kanunu hakkında bilgim vardır.	1	71 (31,4)	70 (31,4)	85 (37,6)	0,001*	
	2	38 (12,7)	75 (25,1)	186 (62,2)		
3. İş sağlığı ve güvenliği dersi sayesinde işçi sağlığı ve güvenliği hakkında bilgilendirildim.	1	104 (46)	25 (11,1)	97 (42,9)	0,001*	
	2	13 (4,3)	23 (7,7)	263 (88)		
4. İş güvenliği ile ilgili uyarı levhaları hakkında bilgi sahibiyim.	1	53 (23,5)	50 (22,1)	123 (54,4)	0,001*	
	2	20 (6,7)	44 (14,7)	235 (78,6)		
5. Sağlık alanında çalışacağım için maruz kalabileceğim kaza ve hastalıklar hakkında bilgi sahibiyim.	1	33 (14,6)	42 (18,6)	151 (66,8)	0,001*	
	2	12 (4)	29 (9,7)	258 (86,3)		
6. İş kazalarında uygulanabilecek ilkyardım uygulamaları hakkında bilgi sahibiyim	1	41 (18,1)	43 (19)	142 (62,8)	0,001*	
	2	29 (9,7)	37 (12,4)	233 (77,9)	464	
7. Uygulama dersi veren öğretim elemanlarının işçi sağlığı ve güvenliği konusunda yeterli bilgiye sahiptir.	1	32 (14,2)	64 (28,3)	130 (57,5)	0,178	
	2	40 (13,4)	65 (21,7)	194 (64,9)		
8. Tüm çalışanlar iş hayatına başlamadan önce iş güvenliği eğitimi almalıdır	1	13 (5,8)	22 (9,7)	191 (84,5)	0,001*	
	2	10 (3,3)	7 (2,3)	282 (94,3)		
9. Sağlık alanında iş yerinde oluşabilecek meslek hastalığı ve kazalarla ilgili yasal hak ve sorumluluklarımı biliyorum	1	39 (17,3)	50 (22,1)	137 (60,6)	0,009*	
	2	29 (9,7)	54 (18,1)	216 (72,2)		

Tablo 3: 1. ve 2. Sınıf öğrencilerinin uygulamaya yönelik tutumlarının karşılaştırılması					p
	Sınıf	Katılmıyorum n (%)	Kararsızım n (%)	Katılıyorum n (%)	
1. Uygulama dersleri ve staj yaptığım alanlarda iş güvenliği ile ilgili uyarı levhaları yeterlidir.	1	74 (32,7)	44 (19,5)	108 (47,8)	0,418
	2	88 (29,4)	72 (24,1)	139 (46,5)	
2. Öğretim elemanları tarafından iş güvenliği ile ilgili olarak uyarıldığımı düşünüyorum.	1	63 (27,9)	41 (18,1)	122 (54)	0,001*
	2	43 (14,4)	40 (13,4)	216 (72,2)	
3. Bulaşıcı hastalıklar açısından gerekli testleri ve aşıları yaptırdım.	1	37 (16,4)	23 (10,2)	166 (73,5)	0,848
	2	44 (14,7)	33 (11)	222 (74,2)	
4. Öğrenci olarak iş güvenliği kurallarına gereken hassasiyeti gösteriyorum	1	15 (6,6)	35 (15,5)	176 (77,9)	0,228
	2	31 (10,4)	37 (12,4)	231 (77,3)	
5. Pratik uygulamalar sırasında iş güvenliği eğitiminin faydasını gördüm	1	23 (10,2)	14 (6,2)	189 (83,6)	0,273
	2	19 (6,4)	18 (6)	262 (87,6)	
6. Eğitimim boyunca uygulama derslerinde iş kazası geçirme riskim fazladır.	1	39 (17,3)	58 (25,7)	129 (57,1)	0,018*
	2	44 (14,8)	50 (16,8)	204 (68,5)	
7. İş sağlığı ve güvenliğine dikkat edilmesi iş verimliliğini ve kalitesini artırır	1	22 (9,7)	14 (6,2)	190 (84,1)	0,05*
	2	14 (4,7)	14 (4,7)	271 (90,6)	
8. Uygulamalarda gerektiğinde kişisel koruyucu donanım kullanıyorum.	1	37 (16,4)	33 (14,6)	156 (69)	0,200
	2	36 (12)	36 (12)	227 (75,9)	
9. Çalışanların iş sağlığı güvenliğinde daha etkin rol oynaması gerektiğini düşünüyorum	1	20 (8,8)	20 (8,8)	186 (82,3)	0,001*
	2	8 (2,7)	14 (4,7)	277 (92,6)	
10. Çalışanların İSG konusundaki bilgi birikim düzeyinin genel olarak yetersiz olduğunu düşünüyorum	1	50 (22,1)	54 (23,9)	122 (54,4)	0,028*
	2	40 (13,4)	74 (24,7)	185 (61,9)	

IV. SONUÇ ve TARTIŞMA

Günümüzde kalifiye elemanlara olan ihtiyaçla, meslek yüksekokullarına olan gereksinim ve ilgi her geçen gün artmaktadır. Araştırmalar sonucunda, iş dünyasındaki işgücü gereksiniminin dörtte üçünün önlisans eğitilmiş çalışanlarla sağlanabileceği ortaya çıkmıştır. Meslek yüksekokullarının amacı, endüstri, sanayi ve hizmet sektörlerinde, yeterli bilgi ve beceriye sahip ve rekabet gücünü arttıracak insan gücünü yetiştirmektir. Ancak sadece mesleki yeterlilik değil, aynı zamanda öğrencilerin İSG açısından da yeterli donanımlara sahip olması gerekmektedir. Meslek yüksekokulları, mesleki yeterlilik yanısıra, iş hayatına hazırlama misyonu da taşımaktadır (Özgüler, 2013). Nitelikli ara elemanları yetiştiren meslek yüksekokullarında, mesleki eğitim öğrencileri, okulda gördükleri dersleri işyerlerinde, uygulamalı olarak da gördüklerinden dolayı iş güvenliği konusunda yeterlilik sahibi olmaları gereklidir (Akalp, 2013).

Bu çalışmada da olduğu gibi, öğrencilerin ve öğreticilerin İSG konusundaki bilgi farkındalıklarının artırılması amacıyla; İş Sağlığı ve Güvenliği Genel Müdürlüğü'nün (İSGGM) Ulusal Projeleri arasında eğitim ve yaygınlaştırma konuları önem kazanmıştır. İSG kültürü oluşturmak amacı ile Milli Eğitim Bakanlığına bağlı okulların eğitim müfredatlarına

İSG'nin entegre edilmesi, İSG şartlarına uygun iyileştirmelerin yapılması ve bu okullardaki çocuklara eğitim verilmesi, öğretmenlerin İSG konusundaki farkındalıklarının artırılmasına yönelik eğitimler verilmesi amacıyla pilot okulların belirlenmesi sağlanmıştır. Ayrıca İSG kültürünü yaygınlaştırmak için, ülke çapında ödüllü, fotoğraf, film ve resim gibi yarışmaların düzenlenmesi ve promosyon ürünlerin, öğrencilere dağıtılması amaçlanmıştır (ÇSGB Yayınları,2016).

Ülkemiz, 6331 Sayılı İş Sağlığı ve Güvenliği kanunu ile, bütün işyerlerini ve çalışanları barındıran, kapsamlı bir kanuna sahiptir. Önleyici ve koruyucu nitelikler üzerine odaklanan bu yasa, iş kazaları ve meslek hastalıkları henüz ortaya çıkmadan, gerekli önlemlerin alınmasını sağlamaya yöneliktir. Söz konusu İş Sağlığı ve Güvenliği Kanununda, önemli tanımlar yapılmış, kapsamı geniş tutularak çalışan ve işverenlerin yükümlülükleri detaylı bir şekilde düzenlenmiştir (Korkut, 2013). Çalışmamızda da İSG eğitimi alan 2. Sınıf öğrencilerinin “Sağlık alanında çalışacağı için maruz kalabileceği iş kazaları ve hastalıklar hakkında bilgi sahibi olduğunu ifade etmeleri, bu konudaki farkındalıkları açısından vurgulayıcıdır. Son dönemlerde; 6331 sayılı İş Sağlığı ve Güvenliği Kanunu gereği işverenin yükümlülükleri ve işletme yönetimlerinin yapması gereken yasal zorunluluklar, İSG uzmanları ve işyeri hekimlerinin zorunlu istihdamları, İSG uygulamalarının doğru ve eksiksiz bir biçimde yerine getirilmesine imkân tanımakta, işverenlerin ve çalışanların bilinçlenmesiyle, iş kazaları ve meslek hastalıklarının oranında düşüş yaşanması olanaklı hale gelmektedir (Karasakal, 2016).

Bu çalışmada; Yüksekokuldaki öğrenciler düzeyinde İSG kavramı ve algısı bütün boyutlarıyla ele alınarak, İSG uygulamalarının neler getirdiği ile ilgili önemli saptamalarda bulunulmuştur ve karşılaşılan sorunlarla ilgili ifadeler değerlendirilmiştir. Sağlık Hizmetleri Yüksekokul öğrencilerinin, İşyeri Tehlike Sınıfları tebliğine göre “çok tehlikeli” olarak belirlenen hastane ortamında çalışacak olması nedeniyle çok bilinçli ve duyarlı davranmaları gerekliliği açıktır. Bu durumda, öğrencilerin İSG kavramı ve uygulamalarıyla ilgili bilgi düzeylerini değerlendirmek ve konuyla ilgili bakış açılarını olumlu yönde etkilemek, ileride doğabilecek iş kazaları ve meslek hastalıklarının sayılarında azalma sağlayabileceği kanısı oluşturmaktadır. Bu fikri destekler nitelikte olarak, İSG eğitimini ders olarak alan 2. Sınıf öğrencilerinin “İş Sağlığı ve Güvenliği” kanununu biliyor olmaları ve İSG hakkında, bilgi sahibi olmaları sevindiricidir (p< 0,001).

Toplumda İSG kültürünü oluşturabilmek için, ilk ve orta öğretimin her aşamasında kendi seviyelerine uygun şekilde İSG dersleri verilmelidir. İSG eğitimlerinin, küresel strateji olarak “Herkes İçin İş Sağlığı” prensibi gözetilerek uygulanması önemlidir. Bunun için, eğitim

alanındaki düzenlemeler yanında, bireylere de önemli görevler düşmektedir. Alınan eğitimler sonunda İSG kültürü ile yetişen bireyler, edindikleri bilgileri uygulamaya geçirerek, iş sağlığı ve güvenliğini aktif hale getirmeli ve uygulamalarda denetim mekanizmaları etkinleştirilmelidir (Doğan, 2017). Bu gereklilikten doğan İSG alanında yetişmiş işgücü ihtiyacının karşılanması için üniversitelerde birimler açılmaya başlanmıştır. Üniversitelerde bu alanda eğitim veren birimlerinden birisi de meslek yüksekokullarıdır. 6331 sayılı İSG kanununun yürürlüğe girmesi ile birlikte Türkiye’de üniversitelerin meslek yüksekokullarında açılan İSG programlarının sayıları gittikçe artmaya başlamıştır (Yeşil, 2016).

Bu çalışmada, çoğunluğu standart liselerden gelen (%42,64) ve kız öğrenci (%62,85) olan öğrencilerin yaş ortalamaları 19,76±1,954 (K) ve 21,23±2,664 (E) olduğu gözlemlenmiş ve sonucu etkilemediği ortaya çıkmıştır. Türkiye’ de İSG programlarının üniversite ve meslek yüksekokullarındaki uygulamaları yanısıra Yüksekokulumuzun yaklaşık her programında ders olarak okutulması gerekliliğine değinilmiştir. Çalışmamızda, İSG dersi alan ve almayan öğrencilere yöneltilen sorularla, meslek hayatlarında kullanabilecekleri İSG ile ilgili faydalı bilgi ve uygulamaları özümsemiş olmaları sorgulanmıştır. İSG dersi alan öğrenciler, almayanlarla kıyaslandığında; iş güvenliği ile ilgili uyarı levhaları hakkında bilgilendirildiklerini ve sağlık alanında çalışacakları için maruz kalabilecekleri kaza ve hastalıklar ve ayrıca iş kazalarında uygulanabilecek ilkyardım uygulamaları hakkında bilgi sahibi olduklarını belirtmişlerdir ($p < 0,001$). Görüldüğü gibi iş güvenliği, sağlık açısından dikkat çekici olup, olası tehlikeler ve kazalarda uygulanabilecek ilkyardım bilgisi çok önem taşımaktadır.

Coşkun ve ark.da (2015) belirttiği gibi iş güvenliği; işyerlerinde işin yapılmasıyla oluşan tehlikelerden, olası kazalardan, sağlığı risk altına koyacak durumlardan korunmak ve daha uygun bir çalışma ortamı yaratmak için yapılan çalışmalar, alınan ve alınması gereken önlemler olmaktadır. Bu konu ile ilgili örneklem grubunu oluşturan öğrenciler, bağlı oldukları yüksekokulumuzda iş güvenliği uzmanı ve hekim görevlendirmesi mevcut olup, hastane uygulamaları ve stajlardan önce İSG konularında eğitim programına dahil edilerek sertifikalandırılmaları sağlanmaktadır. Ülkemizde birçok ülkeyle kıyaslandığında, İSG eğitiminin önemi açısından farkındalık oluşumu henüz son yıllarda hız kazanmıştır. Columbia Southern Üniversitesi; kongreler, kurumlara eğitim ve yardım sağlamanın yanı sıra standartları belirleyip uygulayarak çalışanlar için güvenli ve sağlıklı çalışma koşulları sağlamak için 1970’de İş Sağlığı ve Güvenliği İdaresi’ni oluşturmuştur. İş Güvenliği uzmanları, çalışanlarının daha güvenli ve daha sağlıklı bir işyeri ortamı yaratmak için tasarlanan İSG yönetmeliklerine uyulmasını sağlayan politikalar oluşturmak ve uygulamak için çalıştıklarını bildirmişlerdir

(Columbia,2016; Ulutaşdemir,2015). İşyerinde sağlık ve güvenlik stratejilerinin geliştirilmesi ve benimsenmesi konusunda dünyadan birçok örnek verilebilir. İSG entegrasyonunun daha iyi anlaşılabilmesi ve bu konseptin bir sağlık ve güvenlik ölçümleri sistemi ile ilerletilmesi için “Dow Jones Sürdürülebilirlik Endeksi”nden sonra modellenen, tekrarlanabilir, ölçeklendirilebilir bir çerçeve oluşturulması gerekli görülmüştür (Loeppke, 2015).

Sağlıklı ve güvenli şartlarda ve ortamda çalışmak, günümüzde her çalışanın sahip olması gereken bir insanlık hakkıdır ve işletmelerin bu konuda belirlenmiş yasalara uyması gerekmektedir. İnsan kaynakları yönetiminin temel amaçlarından birinin bu kaynağın etkin olarak kullanımı ile verimliliğin ve niteliğin yükseltilmesi olduğu söylenebilir. İşgücü verimliliği açısından önemli parametrelerden biri de sağlıktır. İSG konularını içeren koruma işlevi; işletmelerde güvenli bir çalışma ortamının oluşturulması için gerekli insan davranışının sağlanmasını, iş kazaları ve meslek hastalıklarını yaratan nedenlerin belirlenerek ortadan kaldırılmasını ve bunların sebep olduğu kaybolan zamanın azaltılıp, verimliliğin yükseltilmesini amaçlar. Sağlık hizmetleri verecek Yüksekokulumuz öğrencilerinin, sağlık alanında maruz kalabilecekleri kaza ve hastalıklar ve iş kazalarında uygulanabilecek ilkyardım hakkında bilgi sahibi olmaları İSG eğitimiyle oluşan bilinci ve İSG kültürünü göstermektedir. İşyerlerinde bu tarz bir ortamı sağlayabilmek için, yasalara ve konuya ilişkin mevzuata uyum yanısıra çalışan ve işverenlerin, sağlık ve güvenliğe öncelik tanıyan rollerini benimsemeleri, İSG kültürünün kurumda yerleşmesini sağlayacak inançta olmaları, bu konuda gerekli olan tutum ve davranışı sergilemeleri ve ayrıca sosyal sorumluluk göstermeleri gerekmektedir (Tüzüner, 2011).

İşyerinde oluşabilecek tehlike ve risklerin varlığı, çalışanların bilinçli olmasını gerektiren öğelerdir ve eğitimde yer alması gerekmektedir. Yüksekokul öğrencilerimizin İSG eğitimlerinden kazandığı önemli bilgiler olarak; “eğitimleri boyunca uygulama derslerinde iş kazası geçirme risklerinin fazla olduğunu ve sağlık alanında iş yerinde oluşabilecek meslek hastalığı ve kazalarla ilgili yasal hak ve sorumluluklarını bildiklerini belirtmeleri ($p<0,009$), bu kavrama ayrı bir boyut kazandırmaktadır. Özgüler ve ark. da (2013) çalışmalarında vurguladıkları gibi, meslek yüksekokulları için İSG eğitiminin gerekliliğinin, öğrenciler tarafından da benimsendiği açıktır. Buna ek olarak, “Tüm çalışanlar iş hayatına başlamadan önce iş güvenliği eğitimi almalıdır” kanısı, 2. Sınıf öğrencilerimiz de netlikle oluştuğu gözlenmektedir ($p<0,001$). Öğrencilerin, iş güvenliği ile ilgili olarak öğretim elemanları tarafından etkin olarak uyarıldıklarını belirtmeleri, İSG konusunun hassasiyetine önem verdikleri fikrini güçlendirmektedir (Tablo 2).

İş sağlığı ve güvenliği için eğitim; sosyo-kültürel boyutlarından biridir. İSG’de başarı sağlanabilmesi için bu alanda toplumun İSG konusunda bilinçlendirilmesi ve bireylerin eğitilmesi gerekmektedir. Ayrıca konuyla ilgili iş kazaları ve meslek hastalıklarının hukuki boyutları da göz önünde bulundurulmalıdır (Baloğlu, 2013: 17). Bu çalışmada; “İş sağlığı ve güvenliğine dikkat edilmesi iş verimliliğini ve kalitesini artırır”, ($p<0,005$), “Çalışanların iş sağlığı güvenliğinde daha etkin rol oynaması gerektiğini düşünüyorum” ($p<0,001$) ve “Çalışanların sağlık, güvenlik, çevre konusundaki bilimsel-teknik bilgi birikim düzeyinin genel olarak yetersiz olduğunu düşünüyorum” sorularına yanıtların ($p<0,028$) İSG eğitimi alanlarla almayan öğrenciler arasında anlamlı fark oluşturması da yine İSG eğitiminin, öğrencilerde bilinci artırarak kendini ve sağlığını koruyabilecek, dolayısıyla da iş verimliliğini artıracak çalışanlara dönüşebileceği öngörüsünü kuvvetlendirmektedir (Tablo 3).

Çalışmamızda, Tablo 2. ve 3.’teki bazı soruların yüksekokulumuzdaki 1. ve 2. sınıflar, yani İSG dersini almayan ve alan öğrenciler arasında anlamlı fark oluşturamama nedeni, eğitimdeki bazı konuların yeterince anlaşılammış olması, tam olarak benimsenmemiş olması gibi nedenleri akla getirmektedir. Burada ki temel çözüm ise İSG eğitimlerinin uygulamalar ile pekiştirilmesi ve tekrarlarla öğrenilmesi gerektiğini düşündürmektedir. Örneğin; “İş sağlığı ve güvenliği iş hayatını doğrudan etkilemektedir” ifadesine yanıtın, ders alan öğrenciler açısından da değişmemiş olması, bu öğrencilerin henüz çalışma hayatına başlamadıkları için, uygulamalı olarak işyerinin tehlikesini veya hastalık risklerini göremedikleri izlenimini vermektedir. Ancak genel anlamda, İSG eğitimi almanın önemini kavrandığı anlaşılmaktadır.

Son günlerde, İSG alanında yapılan farklı konulardaki çalışmalar, sayı ve sıklık olarak hız kazanmıştır. Bu durum, İSG alanındaki iyileştirmelerin takibi için de eğitimin önemine dikkat çekmektedir. İSG uzmanları üzerine yapılan bir çalışmada, işyerinde giyilebilir sensörlerin benimsenme aşamasındaki engeller araştırılmıştır. Çalışmayı yapanlar, araştırma ve geliştirmeyi artırmak, çalışanların sağlığını ve refahını yükseltmek için giyilebilir sensörleri kullanmalarına yardımcı olmak için elde edilen bilgilerle kullanabileceği sonucuna varmışlardır (Schall, 2018; Li, 2016). Ve bu faaliyetlerin başında yer alan İSG eğitiminin önemi ortaya konulmaktadır. Ekonomik gelişmeler ve İş Sağlığı ve Güvenliği kanunundaki yeni düzenlemeler nedeniyle; İSG alanında eğitilmiş ve donanımlı insan gücüne ihtiyaç giderek artmaktadır. Ülkemizde resmi anlamda yaygın olarak İSG ile ilgili eğitim veren okulların başında Meslek Yüksekokulları (MYO) gelmektedir (Ceylan, 2012). Ceylan ve ark.da, bizim çalışmamızda olduğu gibi İSG eğitiminin gerekliliği üzerinde durmuşlar ve meslek yüksekokullarında eğitimin önemini vurgulamışlardır.

Sonuç olarak; temel sağlık hizmetlerini sağlayacak olan yüksekokul öğrencilerimizin “İSG kuralları” boyutu açısından ele alındığında, güvenlik kurallarına ilişkin algılarının yüksek olduğu söylenebilmektedir. Günümüzde, çalışanların sürekli olarak daha güvenli ve iyi şartlarda çalışmaları için, işyerlerinde etkin güvenlik kültürünün varlığı şarttır. Bu konuda gösterilen hassasiyet, çalışanların sağlık durumlarında iyileşme yapmanın ötesinde, ülkenin genel sağlık işleyişinde de olumlu sonuçlara neden olacaktır. Yılmaz ve ark. (2009) da belirttiğine göre; eğitim faaliyetlerine ayrılan zaman ve paranın artışı ile 2002–2006 İSG Stratejisinde belirlenen hedefleri gerçekleştirmede başarılı sonuçlar sağlanmış ve iş kazalarında %17 oranında azalma gerçekleşmiştir. Bu amaçla, İSG konusunun önem taşıdığı bir sektör olan sağlık sektöründeki işletmelerde de tüm çalışanlara İSG konusunda sürekli eğitim verilerek çalışanların bilinçlendirme ve bilgilendirilmeleri sağlanmalı, bu konuda söz ve karar sahibi olmalarına yardımcı olunmalıdır. Sağlık işletmelerinde iş güvenliği kültürünün yaratılması, ülkenin sağlık politikalarının iyileştirilmesinde de etkili olacaktır.

Sağlık işletmeleri yönetimleri işe yeni başlayan personele İSG kültürünün benimsetilmesi amacıyla, çalışacağı işten kaynaklanan risk ve tehlikeler hakkında bilgiler verilmeli, kendinin ve çevresinin sağlığını koruyarak çalışması gerektiği prensibinin özümsemesi sağlanmalıdır. 155 ve 161 sayılı Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) sözleşmeleri ve 89/391 sayılı Avrupa Birliği (AB) İSG Çerçeve Direktifi başta olmak üzere uluslararası ve gelişmiş ülke mevzuatlarında da eğitim konusuna vurgu yapılmaktadır. AB'nin son dönem İSG ile ilgili strateji ve eylem planları düzenlenirken, ağırlık verilen konulardan biri eğitim olmuştur. Bu amaçla mesleki ve üniversite eğitimi dahil sağlık ve güvenliğin eğitim programlarına dahil edilerek, İSG eğitimlerinin önemsenmesi ve sadece çalışanlar ile işyerleriyle sınırlı değil, toplumun tüm kesimlerine hitap etmenin önemi vurgulanmaktadır (MEB-ÇSGB,2010).

Bu durumda, çalışmamızın sonuçlarında da görüldüğü gibi, İSG kültürünün gelişmesini sağlayacak ana ögenin teorik ve uygulamalı olarak İSG eğitimlerinin dersler, kurslar, seminerler, kongreler gibi eğitim faaliyetleriyle desteklenmesi gerekmektedir. İSG eğitimi alan öğrencilerimizin bu çalışmada, “Tüm çalışanlar iş hayatına başlamadan önce iş güvenliği eğitimi almalıdır” fikrini vurgulamaları İSG kültürü oluşumunda önemlidir. İSG eğitimleri yasal bir zorunluluk olması yanısıra, temel işlevi; iş kazaları ve meslek hastalıklarından korunma bilincini yerleştirmek, İSG kültürünü oluşturmaktır. İSG Kültürü, bir yaşam felsefesini ifade ettiği için işveren tarafından sağlanan eğitimlerin çalışan için ancak doğru uygulandığı zaman etkili sonuçlara ulaşabileceği de bilinmelidir (Sipahi, 2006). İSG Eğitimleri iyi planlanmalı, süreklilik taşımalı ve sonuçları ölçülebilmelidir. Eğitim bilgi ve beceri ihtiyacına uygun olarak tasarlanmalıdır (Swartz, 2000).

Ayrıca, dünyada çok uzun süreden beri var olan İSG kurallarının, ülkemizde de tam anlamıyla uygulanabiliyor olması için, okul öncesi dönemde farkındalık yaratarak başlayıp, tüm çalışma hayatı boyunca güncellenerek devam etmesi sağlanmalıdır. İSG kurallarının uygulanmasının “hayat kurtarıcı” olduğu unutulmamalıdır.

Bilgilendirme / Acknowledgement: Bu makale, ‘1. Uluslararası Sağlık Bilimleri Kongresi’nde (29.07-01.08.2017) sunulan sözlü bildirinin gözden geçirilmiş ve genişletilmiş halidir.

KAYNAKÇA

- AKALP, G., KARADENİZ, NY. (2013). İşletmelerde Güvenlik Kültürünün Oluşumunda Yönetimin Rolü ve Önemi. *Sosyal Güvenlik Dergisi*, 3(2): 96-109.
- BALOĞLU, C. (2013), Avrupa Birliği ve Türkiye’de İş Sağlığı ve Güvenliği, İstanbul, *Beta Yayınları*.
- BİLİR, N. (2016). İş Sağlığı ve Güvenliği Profili-Türkiye. ISBN: 9789228310627; 9789228310634 (web pdf), Uluslararası Çalışma Örgütü, *ILO Türkiye Ofisi*, Ankara.
- CEYLAN, H. (2012), Türkiye’deki İş Sağlığı ve Güvenliği Eğitimi Sorunları ve Çözüm Önerileri, *Electronic Journal of Vocational Colleges*, Aralık, 2012: 94-104.
- COLUMBIA SOUTHERN UNIVERSITY. (2016). “Occupational Safety and Health Degrees” <http://www.columbiasouthern.edu/online-degree/safety-emer-services/occupational-safety-health/as-osh>, 04.07.2016.
- COŞKUN, Y. (2015). İş Güvenliği Uzmanının Görev Yetki ve Sorumlulukları, *Yüksek Lisans Tezi*, Gediz Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü: İzmir.
- ÇSGB YAYINLARI. (2016). İş Sağlığı ve Güvenliğinin Değişen ve Gelişen Yüzü, Ankara, s: 14-87. <https://www.cs.gb.gov.tr/media/4582/kitap05.pdf> (erişim: 17.05.2018)
- DEVELİOĞLU, K., ÇİMEN, M. (2012). Firms’ Social Responsibilities Towards Personnel as The Source of Organizational Trust. *International Journal of Alanya Faculty of Business*, 4(2): 141-49.
- DOĞAN, B., YALÇINKAYA, C., BALCI, MG. (2017). Türkiye’de Mühendislik Fakültelerinde İş Sağlığı ve Güvenliği Eğitimi. *Engineer and Machinery*, 58(685): 1-15.
- KARASAKAL, N., YÜCEBALKAN, B. (2016). Örgütsel Güvenin Oluşumunda, Yasal Ve Etik Bir Zorunluluk Olan İş Sağlığı Ve Güvenliği Politikalarının Etkisi. *Atatürk Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Dergisi*, 30(5): 1145-60.

- KILKIŞ, İ., DEMİR, S. (2012). A Review at the Obligation of the Employer to Provide Training Related to Occupational Health and Safety. *Journal of Labour Relations*. Volume 3, Number 1: 23-47.
- KORKMAZ, A., AVSALLI, H. (2012). Çalışma Hayatında Yeni Bir Dönem: 6331 Sayılı İş Sağlığı ve Güvenliği Yasası. *Sosyal Bilimler Dergisi*, 26: 153-67.
- KORKUT, G., TETİK, A. (2013). Suleyman Demirel University. *The Journal of Faculty of Economics and Administrative Sciences*, 18(3): 455-74.
- LI, H., WU, J., GAO, Y. et al. Examining individuals' adoption of healthcare wearable devices: An empirical study from privacy calculus perspective. *Med Inform*, 2016;88 (8): 8-17.
- LOEPPKE, RR., HOHN, T., BAASE, C. et al. (2015). Integrating health and safety in the workplace: how closely aligning health and safety strategies can yield measurable benefits. *Occup Environ Med*; 57(5): 585-97.
- MCDANIEL, PA., CADMAN, B., MALONE, RE. (2016). Shared vision, shared vulnerability: A content analysis of corporate social responsibility information on tobacco industry websites. *Prev Med*, 89: 337-44.
- MEB-ÇSGB. (2010). Mesleki ve Teknik Eğitim Kurumları İş Sağlığı ve Güvenliği Rehberi. [http://212.175.131.61/www.isggm.gov.tr/htdocs/files/MTO %20REHBER.pdf](http://212.175.131.61/www.isggm.gov.tr/htdocs/files/MTO%20REHBER.pdf).
- MENTEŞE, G., İNCE, E., ÖZCAN, B. (2017). Gemi İnşa Sanayinde İş Sağlığı ve Güvenliği Bilincinin İncelenmesi. *Engineer and Machinery*; 58(688): 53-78.
- SCHALL, MC., SESEK, RF., CAVUOTO, LA. (2018). Barriers to the Adoption of Wearable Sensors in the Workplace: A Survey of Occupational Safety and Health Professionals. *Sage Journals*, 1:18720817753907.
- SİPAHİ, İ. (2006). İş Sağlığı ve Güvenliği'nde Eğitimin Önemi, *İş Sağlığı ve Güvenliği Dergisi*, 30: 24-27.
- SWARTZ, G. (2000). Safety Culture and Effective Safety Management. *National Safety Council*.
- ÖZGÜLER, AT., KOC, A T. (2013). Meslek Yüksekokullarında İş Sağlığı Ve Güvenliği Eğitiminin Gerekliliği. *Electronic Journal of Vocational Colleges UMYOS*, Özel Sayı 15-20.
- TMMOB (2016). Makine Mühendisleri Üyeleri, Makine Mühendisleri Oda Raporu. In: Çakar AA, Akbaba T, Yazıcı M (Editors). *İşçi Sağlığı ve İş Güvenliği*. 6. Baskı, Ankara: Ankamat Matbaacılık; 1-4.
- TOKGÖZ, E., SEYMEN, O. (2013). Örgütsel Güven, Örgütsel Özdeşleşme ve Örgütsel Vatandaşlık Davranışı Arasındaki İlişki: Bir Devlet Hastanesinde Araştırma. *Öneri Dergisi*, 10(39): 61-76.

- TÜRKİYE İSTATİSTİK KURUMU. (2016). “İşgücü İstatistikleri” <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=21567>, son erişim tarihi: 20.11.2016.
- TÜZÜN, İ. (2007). ‘Güven Örgütsel Güven ve Örgütsel Güven Modelleri. *Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*; 2: 93.
- TÜZÜNER, VL. ve ÖZASLAN, BÖ. (2011). Hastanelerde İş Sağlığı ve Güvenliği Uygulamalarının Değerlendirilmesine Yönelik Bir Araştırma. *İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi Dergisi*, 40(2): 138-54.
- ULUTAŞDEMİR, N., DOKUR, M., BAYRAKTAR, N. ve ark. (2015). Gaziantep'te Özel Bir Fabrikada İş Sağlığı ve Güvenliği Eğitimlerinin Değerlendirilmesi. *Hacettepe University Faculty of Health Journal*, vol 1, Suppl 1. 1-14.
- YEŞİL, Y., ÇALIŞ, AS. (2016). İş Sağlığı Ve Güvenliği Eğitiminde Önlisans Programları: Türkiye’deki Uygulama ve ABD’deki Uygulama İle Karşılaştırılması. *Suleyman Demirel University The Journal of Faculty of Economics and Administrative Sciences*, 21(4): 1173-89.
- YILMAZ, F. (2009). İş Sağlığı ve Güvenliği’nde Okul Eğitiminin Önemi: Modern Örnekler Işığında İş Sağlığı ve Güvenliği Lisans Eğitiminin Ülkemizde Uygulanabilirliği. *İş Hukuku ve İktisat*, 11, 107-139.